

Mit tehet a művész?

Gondolatok művészetünk feladatairól a nyolcvanas évek küszöbén

Sokszor és sok helyen elhangzott már, s napi munkánk gyakorlatában is tapasztaljuk, hogy társadalmi fejlődésünk eredményeinek következtében kibővültek a képző- és iparművészet társadalmi kapcsolatai, dinamikusabbá váltak a szakmai folyamatok. Nem akarok számokat idézni. A változás lényege különben sem foglalható statisztikákba, de tény, hogy az utóbbi években egyre erőteljesebben bontakozott ki az a folyamat, amely révén a megszületett művészeti értékek a mindennapok természetes részévé válnak.

Az sem véletlen, hogy az MSZMP XII. kongresszusa akkor, amikor az ideológiai és a kulturális élet kérdéseit vizsgálta, a művészeti feladattal és hivatásával társadalompolitikai összefüggésben foglalkozott. A művész-társadalomra nézve ez azt jelenti, hogy még nagyobb felelősséggel tartozunk a társadalom műveltségi szintjének emelésére érdekében végzendő munkánkért, illetve a művészeti alkotásoknak vállalniuk kell az azt a szerepet, ami az emberi tényező formálásában rájuk vár. Magyarán szólva, ismernünk kell korunkat, országunkat, népünket, mert itt élünk, és nem mindegy számunkra sem emberileg, sem hivatásunk szerint, hogy hogyan élünk és hogyan alakul a jövőnk. A képző- és iparművészet sorsa függ attól, hogy sikerül-e megértetnünk és mindenki számára világossá tennünk feladatainkat, és megnyernünk egymást megalósításukhoz.

Aki figyelemmel kísérte a művészeti élet alakulását, tapasztalhatta, hogy mind a képző-, mind az iparművészet területén az elmúlt esztendőben a differenciálódás volt a jellemző. Ez magában is tükröződte a valóság bonyolultabbá válásának, de megnyilvánulása annak is, hogy a valóság megismerése és művészi feltárása igen sok úton érhető el. Ezeknek az utaknak a megtalálása, művészi eszközeinek felismerése és alkalmazása magas fokú világnézeti és szakmai felkészültséget kíván.

Joggal mondhatjuk el, hogy mindkét művészeti ág-

ban számos olyan alkotás született, amely segítette megérteni, átélni és tudatosítani a mindennapok embert, közösséget, nemzetet érintő mozzanatait. Ezek az alkotások, amelyek a reális művészi feltárás hordozói, esetenként — és természetesen okkal — nem mentesek a kritikai hangvételtől sem. A sokszínű, érzékeny és érdekes hangú művek közé mindazonáltal nem egy esetben disszonáns jelenségek is odasodródtak. Különböző divatok importja, felszínes általánosítást mutató megoldások, az adaptáció kísérletét is megkerülő, az utánzás szintjén megrekedő kiállítási tárgyak sok esetben tetszetősen megtévesztőek, de valóságos értéket nem képviselnek. Azon sem kell vitatkoznunk, hogy a meghökentetés, a sokkhatás — más művészi eszközök mellett — ma már elismert lehetősége a valóság művészi feltárásának. De csak eszköz — és nem cél!

A kísérletezés jogának és szükségességének a tiszteletben tartása nem jelentheti azt, hogy bármilyen extrémítás felfedezésként üdvözlendő — holott jó esetben is csak újszerű és sokak által még nem látott, de már valahol megjelent gesztus átvételéről van szó. Nem kétséges, hogy a furcsaságok útján járva — és a furcsaságok közé sorolom a parttalan kísérletezést és a konzervatív konokságot egyaránt — könnyebb a közvélemény, a kritika és a művész-társadalom figyelmét felkelteni. Ugy vélem, a kísérletek megítélésében, közszemlére bocsátásában a felismerhető cél és a szakmai követelményeknek való megfelelés lehet az eligazító szempont.

Ugyanígy nem fogadható el az sem, hogy a konzervatív ízlést kiszolgáló törekvést egyértelműen realizmusnak nevezzük. A realizmus és a kísérletezés elválaszthatatlan. De minden kezdeményezésnél a cél megítélésében, az eredményesség eldöntésében a társadalmi hasznosság a döntő tényező. A végtetek itt nem előrevivők. A közönség nemigen tud mit kezdeni a képző- és iparművészet szakmai határait átlépő extrémításokkal, mint ahogy azt is fönntartásokkal fogadja,

amikor a közéletiség, a társadalmi érzékenység deklarált kisajátításának segítségével színvonalatlan munkák igyekeznek a művészet körébe kerülni.

Az autonóm művészeti ág problémáitól eltérő, de nem kisebb gondokkal kell szembenéznünk az alkalmazott művészetek területén is. A termelés, a fogyasztás, az életszínvonal emelkedésével szoros összefüggésben hihetetlen dinamizmussal fejlődött ez az ágazat. Semmi mással nem helyettesíthető szerepe van az életmód alakításában, az ízlés fejlesztésében. Eppen dinamikus fejlődéséből adódik azonban, hogy a jövőben belső tagozódását is alaposabban kell megvizsgálnunk. Mert egészen más kapcsolódási rendszere van például az alkalmazott grafikának, mint az ipari formatervezésnek. Általánosságok kinyilatkoztatásával sem a művész-társadalom, sem a kulturális vezetés nem fog tudni érdemben kapcsolódni az alkalmazott művészeti ágazat további kibontakozásának feladataihoz. Azt hiszem, nem túlzok, ha kijelentem, hogy e területen még csak az alapkérdések megfogalmazásánál tartunk, holott a művész-társadalom jövőbeni munkájában ez lesz az egyik legfontosabb vonulat.

Hasonlóan bőséges tennivaló vár alkotóinkra abban a feladatrendszerben, amelyet a művészeti intézmények korszerűsítésének kapcsán dolgozott ki a kulturális kormányzat. Tudjuk és elismerjük, hogy nem könnyű dolog egy ilyen változás elveinek kidolgozása — és még nehezebb dolog, a végrehajtása. Csatlakozásunk mégis elkerülhetetlen, mert a tervezett intézkedések a művészeti munka számára ígérnek megfelelő, társadalmi-gazdasági-politikai helyzetünkhöz, az ország valóságos életéhez kapcsolódó körülményeket.

Ebben a munkában — nem vitás — az állami intézmények felelőssége mellett szakmai szervezetünknek, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének is komoly felelőssége van, mivel a formálódó keretek tevékenységünk lehetőségeit fogják jelelni a jövőben. Nem mindegy, hogy ezek segítségével

— vagy ellenükre kell majd dolgoznunk. Abból kell kiindulnunk, hogy a cselekvés irányát kijelölő elvi határozat egyértelműen leszögezi, hogy a formálódó struktúrában szövetségünknek mint tanácsadó és társadalmi ellenőrző szervezetnek fontos szerep kell hogy jusson. Meggyőződésem, a változásoknak azt kell szolgálnia, hogy a változó gazdasági struktúra körülményei között is biztosítva legyen az a háttér, amely a társadalmi szükségleteknek megfelelő, azokhoz alkalmazkodó, eredményes alkotói munka feltétele. Egyszerűbben kimondva: a művészet nem létezik egzisztenciális háttér nélkül. Erről a kérdésről viszont úgy kell gondolkodnunk, ahogy a szólás fogalmaz: ne csak azt vizsgáljuk, hogy mennyi pénz kell a kultúrához, hanem, hogy — mennyi kultúra kell a pénzhez.

Ténykérdés, hogy a művészet fejlődéséhez nemcsak pénz, de megfelelő elméleti-értékelő munka, azaz kritikai és esztétikai háttér is kell. Sokáig beszéltünk arról, hogy a marxista esztétika megfogalmazatlan. Talán igaz is volt. Am az utóbbi időben a képzőművészetet is érintő jelentős elemzések születtek az MSZMP KB kulturális és tudományos osztályának kezdeményezésére, amelyeket ha alkotóan felhasznál a mindennapi kritikai gyakorlat, bizonytalannabb erélyvel hallhatatja hangját a szocialista értékrend kialakításában, a közönség orientálásában. Minden lehetséges eszközzel elő kell mozdítanunk, hogy ez így történjék, hisz az alkotás nem más, mint szellemi igénykeltés, rangos szellemi igényeket kelteni pedig csak elvi alapokon lehet.

A nyolcvanas évek művészetét — bizvást állíthatom — csak a nyolcvanas évek művész-társadalmi segítheti megszűlni. S hogy milyen színvonalú lesz ez a művészet, az az egyéni tehetség mellett a művész-társadalom szakmai, erkölcsi-politikai állapotán, művészi és emberi érettségén is múlik.

Kiss István
szobrászművész,
a Magyar Képző- és
Iparművészek
Szövetségének elnöke

Sárkics György RÉGI TORONY

Krúdy Zsuzsa

Szindbád

Tíz esztendeje, 1971 decemberében jelent meg a mozivászon a filmkölteménye, s ő már nincs köztünk. Meghalt azóta Latinovits és Jeney Zoltán (a film zeneszerzője), az alkotásuk megkapta a kritikusok díját, majd Mannheimben a Josef von Sternberg-díjat. Nagy sikert aratott a velencei filmsztyválon, az amerikai magyar fimbeteken, és még sok-sok helyen. Így Bécsben és Rómában is, ahol együtt lehetünk díszbemutatóján.

A Gellért-szálló teraszán avatott be Szindbád-terveibe, álmaiba, nehézségeibe. Bebizonyosodott, hogy csak a makacs akarat, megszállott elhivatottság, mély szenvedély, Krúdy rajongása segítette Huszárikot ahhoz, hogy a sok pénzhez, amire szüksége volt. Hiszen Budapesten, Bécsben, Selmecbányán, Szepesváralján, Bártfán, Késmárkon, Podoliban, Liptószentmártonon, Szepesszombaton, Lublón, Kőszegen, Sopronban, Szombathelyen és Szentendrén forgatott. A film valamennyi részvevője a helyén volt. Sára Sándor, Latinovits Zoltán, Dayka Margit alakítására, munkájára szegényesek jelzőim.

Igen sokan írtak a filmről itthon és külföldön egyaránt. Helyszűke miatt csak Nagy László költőnkét idézem: „Nem járt még a hazában ilyen csodahajó. Ilyen láthatatlan ácsolatú, mert nyírfátyolos, mert nyárleveles. Börzsönyösen, ecet-fapirulással bukik át a télbe. Hömpölygő csipkészeknyakján, asszonyok ujján, kalapjuk tollain. Elhagyva a majálást, a zöld erdőt, ahol az elszórt zsebkendőcskékben tengerillat: illetlen szerelmi nátha. Huszárik Zoltán filmje nagyszerű emlékmű Krúdy Gyulának, a Szindbád-szívűnek.”

Beszélgéseinkben több mindent elmondott magáról. Így derültek ki számomra bizonyos azonosságok édesapám és közte. Mindketten egyszerű, de jó képességű parasztasszony nagy tehetséggel megáldott fiai voltak, sok pozitív szokással, vonással. Krúdy és ő — bár különböző okokból —, csak későn, férfikorban jutott igazi népszerűséghez, komoly sikerhez. Szó esett arról is, hogy Krúdy nem egy az egyben azonos Szindbáddal, hiszen míg az „időt lopta”, az író egész életében igen sokat, rendszeresen dolgozott. Így hagyhatott csak reánk egyedülállóan gazdag életművet, rövid ötvennyegy és fél éves korában bekövetkezett haláláig. Megköszöntem, hogy elsőnek bizonyította be: igenis filmre vihető Krúdy, csak tehetség kell hozzá.

Hadd emlékezzem a felejthetetlen Rómára, erre a csodás, utánozhatatlan városra. Kellemes volt barátjaival: Lauráék-kal, a színes Perczel Zitával, a nagy tehetségű Amerigo Tottal műtermében és a Casanova kocsmában.

Abban az időszakban állandóan esett az eső, ő ernyő híján csuromvizesen szalagált. — Úgy gondoltam, hogy nincs pénz esernyőre. De nem. Helyette a legfinomabb zebuborból „költött” cipőt és struccborból remekelt oldaltáskát vette magának. Az esti fogadáson pedig új, szilvakék bársonyruhában fogadta a gratulációkat.

S most következék Huszárik Zoltán írásbeli vallomása:

„Pascal mondja valahol: Vannak dolgok, melyeket csak úgy tudunk megérteni, ha olvasóinkat arra ösztönözzük, hogy önmagukról gondoskodjanak. — Ez az önismeret kérdése, viszonylataink rendezése a természettel, környezetünkkel, társainkkal, a világgal — távol esővel és a közelünkben levő tárgyakkal —, ez lenne az, amit én elsődleges mondanivalónak érzek Krúdyban. Innen értelmezem korszerűségét, és abból az aktivitásból, ahogy minden életlemben megénezi és megméri önmagát, hogy értelmes széppé tegye a létét... Több mint tíz éve találkoztam Krúdy életművével, azóta szerves része lett annak a folyamatnak, amit én a magam szellemi építkezésének nevezek... Proust, Joyce és Virginia Woolf után Krúdy tanított meg arra, hogyan kell az életkínálta ezernyi mikromegfigyelést az élet teljes érzékelésének eszközevé tenni... Krúdy azok közé tartozik, akik vertikálisan, tehát a mélybe, önmagunkban leásva teremtik meg a totalitást. Ez számomra a legnagyobb élmény — és itt kezdődött a tökéletes azonosulás... S ahogyan önmagában tovább bogoztam, úgy távolodott a stíliromantikus behatároltság, és érkezett meg napjainkban, ide annyi titokkal, talányokkal, amivel már a jövőnek kell megbirkóznia... Izgatott és bosszantott az az egyvágányú irodalomszemlélet, amely a magyar irodalom hosszútengelyét kizárólagosan a Jókai—Mikszáth—Móricz vonal mentén húzta meg... Ha a Szindbád-filmnek sikerült bizonyos mértékben megközelítenie az eredeti írások hangulatát, az ezeknek az összetevőknek a felismeréséből fakad...”

Varga Győző UMBRIAI TÁJ

Kiss Benedek

NAPOK ÉS SZEMEK

Az este: tarlóégetés.

Tarlóhántás az éjszaka.

Magokat vetünk belé:

szemeinket

elvetjük

fekete barázdáiba.

Csillag fogasolja

felhő boronálja,

hold hengere nyomja,

harmat megitatja.

És mire megkel a reggel

mint a kenyér

dagadva,

jóságúan:

szemeink kicsiráznak.

Délelőtt kalásznak,

délig acélosodnak,

délután learatódnak.

Az este újabb tarlóégetés.

Tarlóhántás az éjszaka —

szemeket vetünk belé.